مانیفستی ئەدەبی کرێکارانی لەشفرۆش(*) و دیدارێک سەبارەت بەو مانیفستە.. نووسین و سازدانی: دڵیقد سیلڤربێرگ

وەرگێڕانی ئامادەکردنی لە ئینگلیزییەوە: عەبدوڵا سەمان(مەشخەڵ)

دەقی مانیفستی کرێکارانی لەشفرۆش

جاران وا بیر دەکرایەوە کە لەشفرۆشیی ئاستەنگێک بێت لەسەر ڕێی ڕزگاری ژنان. ئێستا بەڵای هەندێکەوە، ئەمە نوێنەری خەباتی ژنانین لەسیستەمی باوکسالاریی و سەرمایەداریدا- ئەمەلانیکەم باوەڕی ئەو تاقمە لەلەشفرۆشکانی سپیپێستی، سێکسوال، لەش و ڕەگەزلێکچووی لەش ڕێکووپێکن کەپێویستییان نییە لەگەڵ کڕیارکانیاندا سێکسیان هەبێت. ئەمانە ئەو کرێکارانەن کەپرۆفایلی ورشەداری میدیاییان پشکۆش دەکرێ وەکوو ئایکۆنی فیمینیستی پیایاندا هەڵدەدرێن. بەناوبانگ"چەترسوورەکە" (لەشفرۆشی)زۆربەرینترە جەماوەرێکی گەورە دەگرێتەبەر، وەکوو : یاوەرە دەستچێیەکان (ئۆپیاو و ژنانەی وەکوو هاوژین بکرێ دەگیرین)، خوشکویستی کرێگرتە، سەماکەرە ڕووتەکان، ،زۆرانبازانی سێکسی، نمایشکارانی بەردەم زوومی کامیراکان، مەدیکارە ئەفسووناوییەکان و ئەکتەرە کۆمێدیکانی فیلمی پۆرن و کەمەڵکەی زۆری جێندەر و ڕەگەز و توانایی تر لەخۆدەگرێت. کار و شوناسی ئەمەپانۆپۆڵ و بەربەاو و هەمەچەشنە بەئێندازەی خودی چالاکی سێکسیی. ئەمەین کە لەسەر شەقامەکان، لەیانەکان، لەژووری ئوتێلەکان و ئاهەنگی شەوانی ژەرزەمینەکان کار دەکەین. ئەمە خوێنکان دەهێنێ دی بە ئەوەی جێگایەکمان هەبێت تیایدا بخوێن. ئەمە لە بازارکەدا بازرگانی دەکەین کەسیاستەمداران و پلیس بەردەوام لەپێناو"بەرگری لەشکۆ و سەلامەتی خەمان"دەیسووتێنن. ئەمەپاژنەی پێاوکانمان بەرزە و دڵەاوکێشمان بەرزتر. ئەمە کەمەڵە چیرکی هێنسکداری لەشفرۆشانی دڵشکاو نییە. ئەمە گواهینامەیەکە لەژیان لەژێرخانی گوتاری سێکسوالێتییەوە،لەگەڕانی کەناریەکانی ناو کانیخووزە بەردەکانی سێکس و جێندەر و چین و ڕەگەز و خاوەن پێداویستییە تایبەتەکان. ڕەنگە ئەمە لەسەر مێزەکە سەما بکەین، بەناو داوای بەردەواممان

ئەویە کە لەبەر مەزەکە دابنیشین.
کرێکارانی لەشفرۆشی جیهان، یەکگرن!
ئەمە مانیفێستی کرێکارانی لەشفرۆشانە.

تێبینی : چەند وشەیەکی فرە زەحمەت هەبوون لەم دەقە کورتەی سەروە کە وەرگێڕانیان بە کوردی ئاسان نەبوو، چونکە هاوواتایان لە زمانی کوردیدا بوونی نییە. بەڵام هەوڵمداوە وشەی زۆر نزیک لەواتاکەیان دابنێم. سوپاسی زۆرم بۆ هاوڕێم سەرمانی قاسمیانی(کاکە) کە بەم وەرگێڕانەدا چووە و هەندە سەرنج و تێبینی بەسوودی پێبەخشیم.

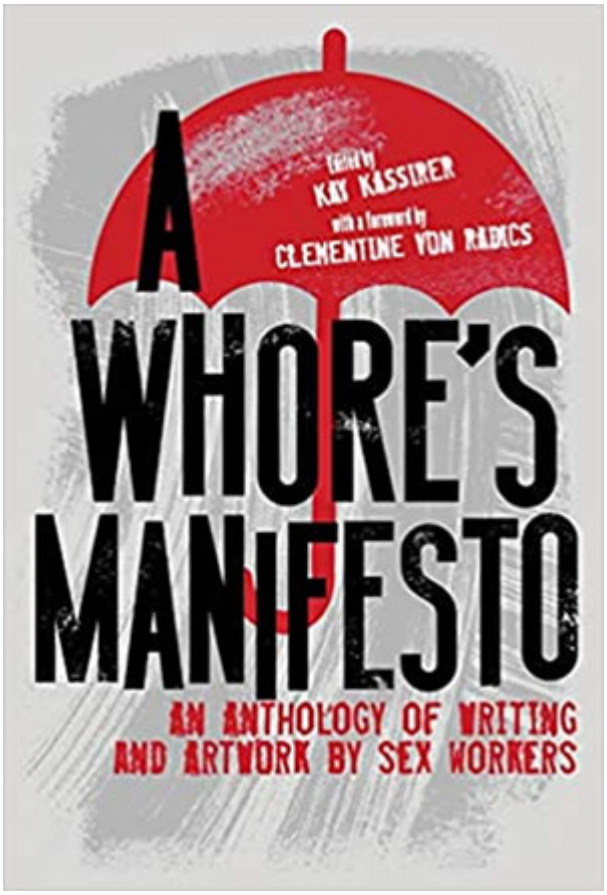
دەقی دیدارەکە

زۆر بە دڵگەرمی خوێنەری کورد و دڕژئاوا چانسی ئەزموونکردنی خوێندنەوەی شیعر و پەخشان و بینینی ئەو وێنە هونەرییانەیان هەیە، کە لەلایەن کرێکارانی لەشفرۆشەوە(کرێکارانی کردە شینەکان) نووسراون و کەشراون. بەڵام لە ساڵی ٢٠١٩، دوو ئەنتەلۆجیا لەیەک مانگدا بەناو بوونەوە، کە بروسکەئاسا تیشکیان خستەتە سەر بەدگەیی و بەدحاڵیبوونێکی بەربەناو.
مانیفێستی کرێکارانی لەشفرۆش ، ئەنتەلۆجیای نووسین و کاری هونەری کە لەلایەن کرێکارانی لەشفرۆشەوە نووسراون (١٠٤ لاپەڕەیە و لەلایەن دەزگای پەخشی تەرنتریەوە بەناو کراوەتەوە، کەی کاسیرەر سەرپەرشتی کردووە و هەروەها هەستینگ ڤەرس ، ئەنتەلۆجیای شیعری کرێکارانی لەشفرۆش (١٩٢ لاپەڕەیە و لەلایەن دەزگای پەخشی ئارسنال پاپ، بەناوکراوەتەوە، ئەمبەر داون و جەستن دەچارم سەرپەرشتیان کردووە.
ئەم نووسینانەی لەلایەن ئەو کرێکارانەی کە لە بواری لەشفرۆشیدا ئیش دەکەن و نووسراون و لەم کتێبەدا بەناو بوونەتەوە، بەوە دەناسرێنەوە کە سەکۆیەک فەراهەم ناکەن بۆ دوان دەربارەی بەرزی و نزمی و بەهاوتایی کاری لەشفرۆشی.
مانیفێستی ئەدەبی کرێکارانی لەشفرۆشان بۆ بیست و شەش کورتەمان و شیعر و کاری هونەریی، بەوە دەرخستنی نووسین و داهێنانی هونەری ناسک و باوەڕی تایبەت بە کرێکارانی کردە شینەکانی کەنەدا و ئەمریکا و ئوستراڵیایە. ئەم ئەنتەلۆجیایە سەلماندی کە جەماوەری هەیە و لەمانگی تشرینی یەکەمەوە تا ئێستا ئەو ١٠٠٠ دانەیەی کە چاپ بووبوو، فرۆشرا و لەکتێبخانەکاندا نەما.
سایتی گۆڤاری (NOW) کەوتە گفتوگۆ و قسەکردن لەگەڵ کەی کاسیرەری تەمەن ٢٢ ساڵ، ژنە شاعیری لەشفرۆش لە شاری ڤانکووڤەر کە بە ماوەی هەژدە مانگیش لە شاری تەرنتەی کەنەدا ژیاوە، دەربارەی ئەوەی چی هانیدا بۆیەکەمجار ئەو ئەنتەلۆجیایە بەناو بکاتەوە و چۆن ئەو

ئازایەتییەی لەخۆیدا بەرجەستە کردووە کاتێک کەلەسەر ستەیجی شاری تەرەنتۆ کراوتر دەربارەی گۆران و کاری لەشفرۆشی خۆیان دەدوا و هەورەها خۆیان زیاتر لە چ دەقێک لە مانیفیستی ئەدەبی کردە شینکاندا دەبینینەوە.

سایتی ناو : بۆ ویستت سەرپەرشتی ئەو ئەنتەلەجیایە بکەیت؟

کەی کاسیەر : کاتێک وەک کرێکارێکی لەشفرۆش هاتمە دەرەوە و بەوپەڕی کراوەییەوە کەوتمە قسەکردن لەگەڵ خۆک، ئەو شتە گەورەیەم بۆ دەرکەوت ئەوە بوو کە خۆکیکەی زۆر لەم نزیک دەبوونەوە و سوپاسیان دەکردم کە لەوبارەوە قسان دەکەم و پێیان دەگوتم کە ئەوانیش کرێکاری لەشفرۆش بوونە و بەتام هەرگیز ئەو واقیعەی ژیانی خۆیان لەگەڵ کەسدا باس نەکردووە. من ئەمەم چەندیجار گوم لەبووە. بۆیە منیش ویستم ئەگایەک بدەزمەوە، ئەویش بە بەکارهێنانی باسکردنی لایەنی تایبەتی ژیانی خۆم تا یارمەتی خۆکانی تریش بدەم بۆ ئەوەی ئەوانیش چیرۆکەکانی خۆیان بگێڕنەوە. منیش ئەم بیرۆکەیەم، بیرۆکەی ئەنتەلەجیای کرێکارانی لەشفرۆشم بۆ دەزگای چاپ و پەخشی تەرنتری (کە دوو بنکەی هەیە کە یەکیان لە پەرتلاندی ئەمریکا و ئەویتریان لە هەرەمی بریتیش کۆلۆمبیای کانەدایە) کە ناسراوە بە چاپکردنی کتێب دەربارەی فرە هاوسەری و پەیوەندی ئەلتەرناتیڤانە، باس کرد. خۆشبەختانە ئەوانیش وتیان کە دەنگ پشت ئەم پڕۆژەیەوە.

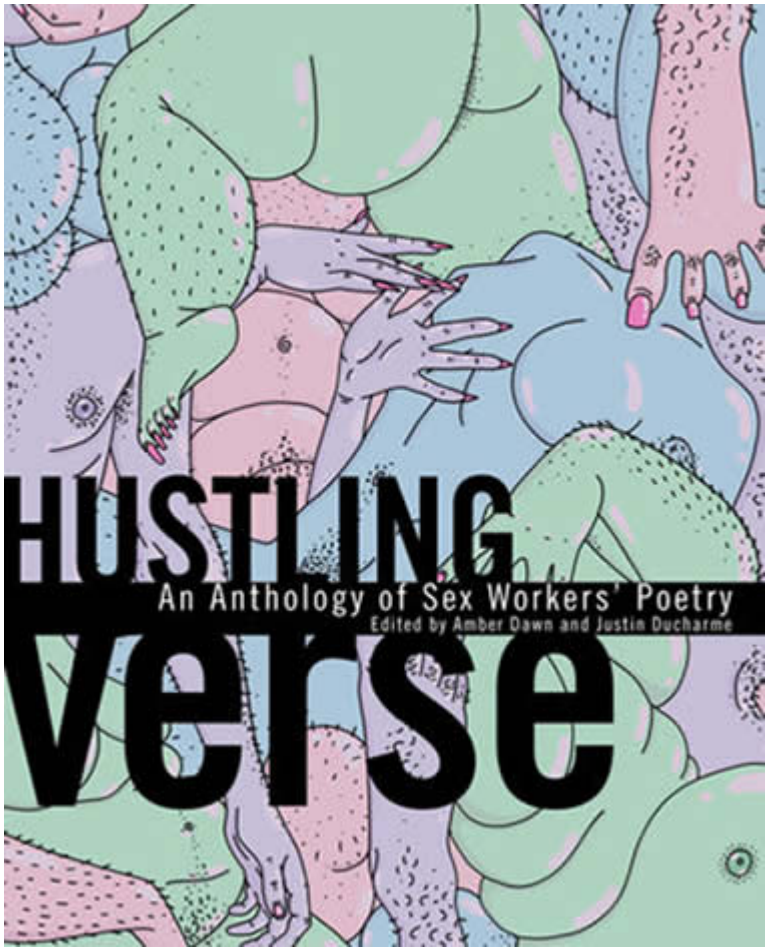
سایتی ناو : تۆ وەک کرێکارێکی لەشفرۆش کاتێک شیعرت دەخوێندەوە، زۆر کراوە بوویت دەربارەی ژیانی خۆت، ئەو پرسیارە چۆن بوو؟

کەی کاسیرەر: تا ئەدیبێکی زۆر لەسەر شانۆ و لەناو قسەکردن بە خۆکدا گەورە بووم. دوای ئەوەی بووم بە کرێکاری لەشفرۆش چەند ساڵێکی برد تا کۆتەم نووسین . کاتێکیش لە ساڵی ٢٠١٦ لە گروپی (شیعری سلام Slam Poetry)ی تەرەنتە بووم،(**) سەرپەرشتیارەکەمان چاڵی بیتش پێیگوتم (پەمباش لەسەر ئەزموونی لەشفرۆشیش بنووسیت، ئاگەر پێتخۆش و ئاسایی بڵاتەوە.) زۆربەیجار خۆکانێکی زۆر ئەوانەی هاتنە ئەو بوارەو لەلایەن کەمێگەوە هووبەووی تووندتیژی و گۆشگیری بوونەوە، بەڵام جێی سەرسوڕمانە ببینین بینەران یان گوێگران نە ڕقیان لێم دەبێتەوە و نە دژیان کێنەی تێدایە، کاتێ شیعرێک دەبارەی ئەزموونی لەشفرۆشی خۆم دەخوێنمەوە.

سایتی ناو : چ دەقێک لەناو مانیفێستی ئەدەبی لەشفرۆشان لەدەقەکانی تر زیاتر ڕوحی دواندووی، جا چ سورپرایز یان بەهێز یان چێژبەخش بێت؟

کەی کاسیرەر : بڵای منوە دەقێک کە قایلمێندی شخسیم بوو و ئالوودەی بووم بریتی بوو لە شیعری (ئێژک) کەلەلایەن سترەبریەوە نووسراوە. شیعرەکە دەربارەی ئەوەیە کە چۆن ئێژک واز لە کاری لەشفرۆشی دێنێن و سەرباری شتگەلێکی باش – با زۆر خراپیش بێت –

لەگەڵ کەسانێکی سەیر،گەمژەک، بەتوانا، لەش بە تاتوو نەخشێنراوەوە بەرخورد دەکەن. ئەمە ئەو ئەرکەیە کە زەرترین سەربەستییان تێیدا هەیە. هەروەها دەشزانم ئەو هەستەش ناسینەوەی ئەوەیە کە کارێکی تر نابینم بواری ئەوەم پێببەخشێ تا کەنتەڕی ژیانم بکەم کە دەست و پەم ئاوەڵا بکات بە پەداگری لەسەر باشبوونەوە و شیعر و ئەو پارەیەی کە پێویستمە بە ژیان، پەیدای بکەم. لە فرەشگایەک ئیشم دەکرد و بەهەی ترسی دەستدرێژیەوە کە بوهەیەوە ترسام بگەمەوە بە سەرکار،دەرکرام. ئەمەش وەک وەک ستربەریش دەنووسێ هەنگێ هەژەک وازبێنم ، بەڵام ئێستا کاری لەشفرۆشی دەکەم.

سایتی ناو : ئایا چەند جێی ناڕەحەتیتێ کە دەبینیت کرێکارانی لەشفرۆش بەپێی پێویست لە کەنەدا و ئەمریکا لە بوارەکانی هونەر و ئەدەب نوێنەرایەتی ناکرێن؟

کەی کاسیرەر : ئەوە لە هەموو جێگایەک بەپێی پێویست نوێنەرایەتی ناکرێن. زەر زەحمەتە بە ئەمە باسی چیرۆکانی ترس لە پاشقوول و تووندوتیژی و دەستگیرکردنمان بکەین. میدیا و هێکانی ئاگیاندینیش بە دڵگەمن بەدروستی تێدەگەن. جارێکیان دەبووایە لەدەرەوەی خانووی هاوماڵەکەی پشووم دابنیشم، چونکە دەیانویست

سەیری فیلمێک بکەن کە کڕکارانی لەشفرۆش بەناشرینی دەردەخست و ئازاریان دەدان. بۆیە پەمخۆش نەبوو تەماشای ئەو جۆرە دیمەنانەی کاری لەشفرۆشی بکەم.

سایتی ناو : دەتوانێت خوێنەر دوای خوێندنەوەی مانیفێستی ئێوەی لەشفرۆشان، چی دەربارەی کڕکاری لەشفرۆش فێر بێت؟

کەی کاسیرەر : بە ئەو کەسانەی کە کاری لەشفرۆشی ناکەن، دەڵێت ئەو بزانن کە توانای فراوانبوونەوە و جیاوازی چیرۆکەکانمان چەنن و چەن گۆشەنیگاکانمان تێکەڵەی یەکتر دەبن و سەبارەت دەخەنە سەر یەکتر. بە ئەوانەشی کە کڕکاری لەشفرۆشن، دەڵێت ئەو بزانن کە چەندین دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوە هەن ئامادەن و دەیانەوێت لەگەڵ ئەواندا ئیش بکەن و جەماوەرکیش هەیە دەیەوێت گوێبیستی ئەو شتانە بێت کە کڕکارانی کردە شینەکان دەیڵێن.(***)

دوو پڕاوێــــــز عەبــــــدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ) ئامادەی کردووەن.

() ویستم لە بری لەشفرۆش وەک وشەیکی ناگونجاو (کردە شین) دابنێم ئەویش وەک ئاماژەیک بە سایتە شینەکان، بەڵام دواتر هاتمە سەر ئەوەی کە لەشفرۆش هوونتر و بەپەردەتر گوزارشت لە دەخەکە دەکات وەک خۆی بهێڵمەوە. () **Slam Poetry جۆرە پێشبڕکێیەکی شیعرییە کە یەکەمجار لە ساڵی ١٩٨٦ لە ئەمریکا سەریهەڵدا و مارک سمیس یەکەم شاعیر بوو کە ئەم هونەرەی گرتەدەست. کە شاعیرەکان بە نەبەت شیعرەکانیان زارەکییانەبە ئامادەبوونی خەڵک و گوێگر و دادوەر، دەخوێننەوە. کەی ئەم ستایڵە لە شیعر وتن بەزەری لە قاوەخانەکان و هەندەکجار چێشتخانەکان دەنێ سازکردن، شاعیر هەموو تواناکانی زمان و ئاخاوتن بەکار دەهێنێت بۆ ئەوەی سەرنجی گوێگر بۆ شیعرەکەی ڕابکێشێت، ئەمجارە شێوازە شیعرییە تایبەتمەندییەکی شیعری خەرئاوایە.** ()کەی کاسیرەر شاعیرێکی زارەکیی و قسەکەر و ڕەخنەر و

هەسوەاو.

سەرچاوەکان : سایتی گۆڤاری (NOW) ٢٧ ی تشرینی دووەمی ٢٠١٩
https://nowtoronto.com/culture/books-culture/a-whores-manifesto-kay-kassirer-sex-work
https://www.amazon.ca/Whores-Manifesto-Anthology-Writing-Artwork/dp/1944934898

لە هەگبەی بەتاڵی نووسەری کوردەوە.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زۆرجار لە کۆمەڵگەی ئێمەدا دەگوترێت:_(سیاسی و سەرکردەکانمان دەست بەرداری سیاسەت و کورسی فەرمانڕەوایەتیکردن نابن، ئەگەر تەمەن و لایەنی تەندروستی و هزری و یادەوەریشییان بەرەو هەڵکشان چووبێت) بەڵکو تا دەمرن، وەك بتڵکی سیاسی دەمێننەوە و پیرۆز دەکرێن. بەڵام پێ دەچێت هەمان بۆچوون، بەشێکی زۆری نووسەرانی ئێمەش بگرێتەوە. بەو مانایەی ئەگەرچی ئەوانیش دڵنیانە لەوەی کە هەگبەکەیان بەتاڵ بووە و کەوتوونەنە خولانەوە بە دەوری وشە و گوتنەوەی هەندێك بابەت و نووسین کە نیو سەدە پێشووتر دەیانگوتەوە، کەچی هێشتا بۆری ئەوەیان نییە دەست بەرداری نووسین ببن و بڵێن ئەزموونەکەمان بە سەرچووە. بۆگومان هەر کاتێکیش نووسەرێك، ئەدیبێك، نەیتوانی شتێکی تازە و نوێ بڵێت، ئیدی لە سەر خەرمانی ڕابردووی دەژیت و هەمان ئەو شتانە دەڵێتەوە، کە پێشتر هەموومان زیاد لە جارێك گوێبیستی بووینە. یەکێك لەو نووسەرانەی چارەگە سەدەیەك زیاترە، خووی بە هەندێك وشە و دەستەواژەی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژی گرتووە (شێرزاد حەسەن) ە. ئەم نووسەرە، کە لە کۆتایی هەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، شۆازێکی دیکەی لە تیمەی چیڕك و پاڵەوانسازیی هێنایە نێو هەوتی چیڕۆکی کوردی، لە ئێستادا هەمان ئەو وشە و بابەتانە دەڵێتەوە، کە پەنجا ساڵ دەبێت دەقی پێوە گرتوون. ئەم نووسەرە، بەردەوام لە نووسینەکانی باسی (دڵەقی مرۆڤ، کوێان و کچان نامێن بە یەکتری، پەروەردەی سەقەت، ڕاوکردن، ژن کایە، مەرگدەستی، هەشبینی،

کۆمەڵگەی دێهەق، دامانی بەهاکان، ئەمە کێلەین، نەبوونی عەشق و خۆشەویستی) ئەمانە و چەندین وشەی دیکەش دەکات. بە ئادەیەك خوێنەر ئەگەر نووسینێکی سی ساڵی لەمەو بەری ئەو نووسەر ببینێت و نووسینێکی ئێستاشی بخوێنێتەوە، هەست ناکات نوێکاریی و داهێنان و شتێکی تازەی گوتبێت. ئەم نووسەرە، لەدوو وتاریدا کە لەم دواییانە لە کوردستانی نوێ باویکردوونەتەوە، هەمان ئەو دەستەواژانە دەڵێتەوە کە دەقی پێوە گرتوون. بێگومان ئەمە لە سەردەمێك دەژین، پێویستیمان بەوە نییە مامۆستا پێمان بڵێت بەها جوانەکانی ژیان نەماون، چونکە خۆمان دەیانبینین، پێویستیمان بەوە نییە وتارێکی پڕ لە باق و بۆیقی ئەو بخوێنینەوە، تا بزانین مرۆڤ چەند دڕندە و خوێنڕێژە و ئەمە چەند لە سەردەمێکی ناشرین و نامیهرەبان دەژین، چونکە دڵنیانە ئەمە بەر ئەو شتانە دەکەوین. بۆ ئەوەی بزانین مرۆڤ بۆ خۆی دەکوژێت و خۆکوشتن چۆن بۆتە دیاردە، پێویستیمان بەوە نییە هەمانی مرۆڤی هەرزان بخوێنینەوە، وەك ئەوەی ئەو لە وتارێکی درێژیدا باس لەوە دەکات کە ئەم هەمانە هەمانی سەردەمی داووخانە. ئەمە لە سەردەمێك دەژین، هەموومان دەزانین سەردەمی داووخانە و ئەدگار و خاسیەتە کۆمەڵایەتی و کەسی و سایکۆلۆژیی و پەروەردەیەکانی چین. هەموومان دەزانین مرۆڤ چەند بۆ بەهاو بۆگە و سووك بووە، ئیدی پێویستیمان بەوە نییەگوێ لە حیکایەتەکانی مامۆستا بگرین، کە پەنجا ساڵە دەیانێتەوە. سەیر لەوەدایە، ئەو هەموو دەقە کاڵ و کرچ و کتێبە بێ ناوەڕۆکانە چاپ دەکرێن، نووسەر شتێکییان لە بارەوە نایێت. کوا نووسین و سەرنجەکانی ئەو نووسەرە لە بارەی نەوەی نوێی شیعری دوای ئاپەرین، کە شیعرییان بێ بەهاو بێ ناوەڕۆك کرد، تا ئەو ئاستەی هەندێکییان باسی گووکردن لە شیعردا دەکەن (لە ئایندەدا نموونەی ئەو شیعرانە دەخەینە ڕوو) کوا هەخنەکانی مامۆستا لە نەوەی نوێی چیرۆکنووسانی دوای ئاپەرین، کە هەندێکییان چیرۆك بە گرانەوە دەزانن و هەندێکیشان وا دەزانن بە تەکنیکێکی تازەوە چیرۆکییان نووسیوە، کە محەمەد موکری چ ساڵ لەمەو بەر چیرۆکی پێ نووسیوە؟ کوا هەڵسەنگاندنی بزاوتی ئەدەبی و ڕەشنبیری ئەم سی ساڵەی دوایی لەلایەن مامۆستاوە؟ کوا ڕەمان و نۆڤلێتکی داهێنەرانەی تازەی ئەم نووسەرە، کە حەسار و سەگەکانی باوکمی تێ پەڕاندبێت؟ مەگەر باسکردن لە دێهەقی مرۆڤ و نەبوونی خۆشەویستی و میهرەبانی دەمانکاتە داهێنەر؟ تا کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی مابێت، ئەو شتانە بوونیان دەبێت، بۆیە هەر نووسەرێك پێی وابێت ئەوانە کەرستەی نووسینن و دەتوانێت سەدان ساڵ لە سەریان بژیت، لە ڕاستیدا بە هەڵە داچووە وبە دەوری وشە دەخوڵێتەوە. خەرمانەی ڕابردوو کەس ناکاتە داهێنەر، مەگەر نووسەر خۆی شتێکی تازەی پێ

نەبێت، کە جیاواز بێت لەوانەی لە ڕابردوودا گوتوویەتی!

یادەوەریی پیاوێکی بێتاب.. فەرهێدوون سامان

بەرەبەیانێ و هەشتا پیاوکان
وەکوو چاوە شکەتکانم بەدارن
من پرچی ئاڵتوونزی خەیاڵ و
بەرەبەیانیش پرچی خاوی خەرتاو دەهێنتەوە،
پیاوکان، بە وێنای هەستکانم شکاون
نەستم ئاسا پەرش و بڵاون…
دڵۆپان لە نێوان هەڵدان و شکاندندا
ئاو دەستانەی لە ساتکانی مەستی رازان و رامان
شەوی تاری شێونخونی تەمەنی تاڵ
بە هەوری ئاوا دەبن
دەست لەکبەردەن
.. مات و بێدەنگ
شکستە باڵ
وێنەی مەڵی تەریوی نێو قەفەس
گوڵە سپیەکانی یادەوەریمان ڕەش هەڵدەگڕێنن.

گوڵە سپیەکان
چەندە سارد و سە و خاون
بە شنەی هەناسەی تە هەڵدەوەرن
مەڵی تاراوی شکستەباڵی خەوی منیش
ڕوو لە ئاسمانی تەماویی
لە نێو هەڵانەی ساردوسڕی بە ئومێدیکاندا بەجەماون.
مەڵی بەرەبەیان باڵکانی بەداری خەی رادەوشێنێت
بە ئەقڕە لەو چاوانییە بەهوودەیە هەڵپەووکاوم
ئاسمان کش و ماتە
نە حەپە حەپی سەگ
نە نووزەی کوکوختییەک

، نە خشەخشی دڵۆپە خووناوەکی سەر گۆناکان دێت

بەرەبەیانێ و هەموو شتەک بە چرپەیە
مەگەر کەستی ئەو چامەیە پێ کسپێیە
مەلی خەوی چاوی بەداری من نەبێ
باڵکانی تەکناوە
بەبەهودەییم دەچریکێنێ،
ئەوە نییە
لە دوورەوە
بۆنی هەناسەت دەکەم
لە دوورەوە
.. تامی ماچەکانت دەکەم

خەرهەڵات و هەر چەند دەکەم خەوم نایێ
چاوەڕوانی گەیشتن بە دیداری تۆ
بۆتە مەحاڵ،
ڕەبوارەکی ونبووم
ناونیشانی تەش وەستگەیەکی نامەیێ
نازانم ئەو شەفەندەرە بە ئامانێ
ڕەگایەکی سەخت وقاچاخێ
کەنارەکی نائارامێ
ئاوازی گەرانیەکی قەدەغەیێ،
من کێ هەنگاوی قوەسی ڕۆژگارم
لە بەهاری تەماندا تەپەڵی
چاوم کز و مووی سەرم سپی
ڕوانینەکانم مات و ماندوو
گەچانەکی میهرەبانیش نییە دەستم بگرێت
یان هاودەمێک، ئامۆزی تەنیاییم بە بکاتەوە،
ئەوە سەبەری منە
… کەسان بە کەسان بێت دەگۆڕێ

بەو بەرەبەیانێ و هەشتا
ئەستێرە چاوبزەکان نە خەوتوون

تەش نە تروسکایەکم پێدەبەخشیت
نە مشتێک ئاسوودەییم پێدەفرۆشت
نە پیاڵەیەک شەرابی خەستی خەوێکی قوومم پێدەنۆشت،
خەرهەڵات و مانگیش لەپرخەی خەودایێ

سەراپا لە نەو خەوکی قووڵدا خەوتووە
مەگەر ئەو منم بوومەتە خەونی رەنگاورەنگی پەپوولەیەکی باشکاو
خەزگەی وەریوی گوڵکی لە بن پەدا پەیشاو
لەباوەشی وەرزکی نائومێدیدا
ئەقڕم گرتووە
لەسەر پشتی خەمکانی ئەو گەچانە پاڵ کەوتووم
بەرەو نامەیی ئەبەدی سەرهەڵدەگرم

بەربەیانەو مەلی خەوی تاراوی من
شەپەلکی خەمکی تەراوە
لەسەر کەناری بەدەنگی شار راکشاوە
یاساوەڵکان چەتەی بیابانن
سروودبێژی سروەتی دامانی پەرستگای عەشی ئەمن
بەسەر یادەوەرییەکانی مێژووی خەیاندا کەوتوون
ئەڤینی پەدەشتی مەحاڵ تەی دەکەن
دوای تۆ
کەو نەما تاشبەردی خەیاڵی تەی لە هەنەکەم
بیابان نەما لە کەچەکانتدا گەردەلول دامنەپشت
کوچە وکەانەکانی حەسرەت نەما
بەت نەگەەم وەکو شەت
بووم بە میوانی شەستەکانی سەرگەردانی
بە ماچە گەبە سەر شەپەلی گەکاندا تەپدەپەیم
سەرماوسەەی زستان بەرگم بوو
قرچەی گەرمای هاوین چەترم

ئەڤینت درەختەک بوو
هەرچەند پەل و پۆ و قەدیان بەییەوە
ڕەگی قووڵی لە وەرزەکدا سەرهەڵدایەوە،
دوای تۆ خەر هەەات
نازانم مەلی باشکاوی خەوی من
بۆ کوێ هەەفیوە..

کتێب: دیدی باو لە وتاری دژە باوەکان لە شیعری هاوچەرخی کوردیدا.. سەدیق سەعید هەواندزی

لەکۆینەوەی شیعریی..

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

سزادانی شاری سلێمانی لە عوسمانییەکانەوە بۆ یەکێتی.. نووسین و ئەنالیز: ستیڤان شمزینی

شاری سلێمانی بۆ بەراوورد بە هەرێمی لەشارکانی کەرکوک و هەولێر و زۆرینەی شارکانی دیکەی کوردستان شارێکی نوێیە لە رووی بیناکردن و مێژووی دروستکردنەوە، لە هەمان کاتدا نوێیە لە رووی بیرکردنەوە و بینینی دنیا و مامەڵەکردندا. سلێمانی کەمێک خاسەت و ئەدگاری تایبەتیی هەیە جیای دەکاتەوە لە هەموو شارکانی تری کوردستان و خەڵکەکەشی بە هەموو پێودانگێک جیاوازن لە خەڵکی ناوچەکانی دیکەی کوردستان و یەکێک لە خاسەتە هەرە گرنگەکانی ئەم شارە بریتییە لە بەرنگاریی و سەرسەختی و خۆرا رادەست نەبوون. بۆیە ئاگەر کەمێک سەیری دیرۆک بکەین سلێمانی سەرسەختترین شار بووە سەبارەت بە هەموو داگیرکەران هەر لە عوسمانیی و ئینگلیزەوە بیگرە تا دەگاتە عەرەبە عەراقییەکانی چەشنی بەعس.

مێژووی سلێمانی

ژەر فاکتەر هەن کاریان کردە سەر "ئیبراهیم پاشا"ی بابان* بیر لە دروستکردنی شاری سلەمانی بکاتەوە و بگرە پایتەختکەشی لە قەلاچوالانەوە بە شارە نوێیەکە بگوازێتەوە. یەکێک لە گرنگترین ئەو هۆیانە بریتی بووە لە بەرتەسکیی قەلاچوالان چوونکە بە هۆی شاخ و داخ و هەڵکەوتەی جوگرافییەوە بواری فراوانبوونی زەرتری نەبووە و لە هەمان کاتدا نزیک بووە لە سنوورەکانی سۆفێییەوە کە بەردەوام میرنشینەکە لەبن هەڕەشەیدا بووە. دواجار ئیبراهیم پاشا لە ساڵی 1784 دەستیکرد بە بینای شارە نوێیەکە لە نزیگ گوندی مەکەندی کە ئێستا بە هەمان ناوەوە بووەتە گەڕەکێک لە چەقی شارەکەدا. لە رووی جوگرافییەوە سلەمانی دەکەوێتە سەر 5-35 پلەی هەڕەی پانی زەوی و 16 پلەی هەڕەی درێژیی و بەرزییەکەشی لە ئاستی رووی دەریاوە دەگاتە 853م "1".

محەمەد ئەمین زەکی بەگ دەنووسێت: ئیبراهیم پاشا لەلایەکەوە لەگەڕ رەکخستنی ئیش و کاری ئیمارەت و نەشری عەدالەت خەریک بوو، لەلایەکی تریشەوە هەر لە نزیک سەراکەی مەحمود پاشای مامی کە لە1196 هیجریدا لە نزیک گوندی "مەکەندی"یەوە دروستکرابوو دەسی کرد بە بینای شارێک. لە دەوری سەراکەدا بەعزە خانو و مزگەوت و حەمام و بازاڕ و خانی دروستکرد و لە ساڵی 1199 هیجری "1784 میلادی"دا ئەم شارە تازەیەی تەواو کرد و مەرکەزی ئیمارەتی لە"قەلاچوالان"ەوە بردە ئەوێ و بە ناوی سەلەمان پاشای والی بەغدادەوە ناوی نا "سلەمانی"، مەعلوم نییە کە لە دوای تەواببوونی چەند ماڵ بووە، بەڵام مستەر "هارت HUART" لە ئاسەرەکەی خەیدا دەڵێ: لە1820 میلادیدا یەعنی لە دوای تەواببوونی بە سی و شەش ساڵ نفوسی دە هەزار کەسێک بووە و عەدەدی ماڵیشی 3144 بووە کە لەمە 130 ماڵی جولەکە و 9 ماڵی کلدانی و پێنج ماڵەکیشی ئەرمەنی بووە و پێنج مزگەوتیشی بووە "2".

دەربارەی ناونانی شارەکەش بە سلەمانی زەر بیروڕای جیاواز هەیە و یەکێک لەوانە ئەو بەچوونەیە محەمەد ئەمین زەکی بەگ باسی لەوە کردووە، بەڵام بەشێکی مێژوونناسان بەرپەچی ئەم رایە دەدەنەوە و پێیانوایە ناکرێت ئیبراهیم پاشا بە ناوی والی بەغداوە شارەکەی ناو بنێت، چوونکە لەنەوان ئەو دوو کەسەدا پەیوەندییەکی دەستانەی سەرزارەکی و دوژمنایەتییەکی قووڵی ژیراوژێر هەبووە. هەندێک پێیانوایە ناوەکە دەگەڕێتەوە بە "سلەمان بەبە"ی میری بابان، رای تریش هەیە دەڵێت لە کاتی هەڵکەندنی بینای شارەکە ئەنگوستیلەیەک دەزراوەتەوە و ناوی سەلەمانی لەسەر بووە و وا دانراوە ئەو سەلەمان پێغەمبەرە، بەو هەیەوە ناوی شارە تازە دروستکراوەکە بە ناوی ئەو پێغەمبەرەوە ناونراوە کە لای میری بابان زەر جگەی رەز و

خۆشویستی بوو. لە سەرەکی تریشەوە محەمەدئەمین زەکی بەگ پێوایە ناوەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی: سلێمانی لە شوێنی شاری "سلوونا"ی کۆن دروستکراوە. گوایە: ئەو شارە لە سەردەمی فرمانڕەوایی "لەلە" و "گەتی"یەکاندا دروستکراوە و بە باپیرە گەورەی دانیشتووانی ئاوچەکە دادەنرێن "3". بەهەرحاڵ هەشتاش ڕوون نییە و هیچ بەڵگەیەکی کەنکرێت بە دەستەوە نییە بڵێی میری بابان شارەکەی ناونا سلێمانی؟، بەڵام میری بابان هیچ کات بیری لەوە نەدەکردەوە شارەکەی لە دێیە و سەدەکانی داهاتوودا ڕەنگی گرنگ سەبارەت بە چارەنووسی وڵات دەگێڕێت و دەبێتە چاوگی شۆڕش و ڕاپەڕینەکانی کورد بە نەپساوەیی بە ماوەیەکی ئێجگار دوور و درێژ.

هەر لە سەرەتاوە سلێمانی وەک پایتەختی میرنشینی بابان سەرباری ئەوەی بەردەوام سەنگەری جەنگەکان بووە، بووە مەڵبەندەکی سەرەکیی گۆشەکردنی بزووتنەوە کوردییەکان، جیا لەمەش ئەگەرچی شارەکە بە دیمەن جوان و ڕازاوە نەبووە وەک شارەکانی وڵاتانی دەوروبەر، بەڵام پاکژیی و سەربەستیی تاکەکانی بە تایبەت ئافرەت تێیدا سەرنجی زەربەی مسیۆنەر و گەیدەکانی ڕاکێشاوە. کلێدیس ریچ کە ساڵی 1820 واتە سی و شەش ساڵ دوای بینای سلێمانی ڕەی کەوتە شارەکە، لە یادداشتەکانیدا نەیتوانیوە ئەو هەستەی خۆی دەربارەی شارەکە بەی دروستببوو بشارێتەوە. بۆیە دەنووسێت: شارەکە هەمووی لە گوندێکی گەورەی عەرەبیی دەچوو، کە ناو ماڵەکان بە دەرەوەن، لەوێش دەچوو خەڵکەکە خۆیان دەربەستی ئەمە نەبن، چوونکە ئافرەتەکانیانمان دەدی بە بە پەچە و ڕووپۆش، بەباکانە لەگەڵ پیاواندا دەچوون بە بازاڕ بە جۆرجۆرکردنی کاروباری ناو ماڵیان، سەرەڕای ئەوەش ئەم شارە دیمەن ناشرینە، پێنج خان و دوو مزگەوتی ڕەک و پەک و جوان و حەمامێکی زەر پشتەی تیایە، باشترین شارەزاش لە کوردەکان خۆیان ئاماری دانیشتوانی شاری سلێمانی بە 10000 دە هەزار کەسێک داناوە "4".
بەگومان بوونی گەرماو "حمام" لە شارێکی وا بچووکدا نیشانەیەکە بە ئاستی پێشکەوتن و پاکژیی لە شارەکەدا. ئەمەش فاکتێکی مەزووبی زەر گرنگە و پێماندێت سلێمانی لە چاویلکەی بیانییەکانەوە جێگەی ڕەز بووە و خاستە جیاوازەکانی بە ڕوونی بینراوە هەر لە پاکژیی و هەستی سیاسیی خەڵکەکەیەوە تا ئازادیی ڕەگەزی مە. لە ڕووی سیاسیشەوە شارەکە نزیکەی 65 ساڵ پایتەختی میرنشینی بابان بووە و دەساتێکی نیمچە ئۆتۆنۆمی کوردیی لە ژێر سەرپەرشتی والی عوسمانییەکان دەساتی شار و ئیدارەی بە دەستەوە بووە، تا ئەو کاتەی ساڵی 1850 دەساتی بابان بە تەواویی هەوشایەوە و

رووخ‌نرا، لەو بەروارەدا میری بابان "عەبدوڵا پاشا" هەموو دەسەڵاتێکی وەک میر لەسەندرایەوە و وەک قائیمقامی سلێمانی دامەزرێنرا، ئەوەش زۆری نەخایاند "ئیسماعیل پاشا"ی بە ڕەگەز تورک وەک قائیمقام هەنرایە شارەکەوە.
لەم ڕێکەوتە مێژوویەوە بە دواوە بە ماوەی زیاتر لە سێ چارەگ سەدە سلێمانی وەک ناوەندێکی دەسەڵاتی سیاسیی کوردیی هیچ ڕۆڵێکی نەما، چوونکە لەڕە بە دواوە هەدی هەدی سەرکردە رامیاریێکان مەیدان چۆڵ دەکەن و لە جەگەیدا لە کەتاییکانی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیست بزووتنەوەیێکی ڕۆشنبیریی و فەرهەنگی لەسەر دەستی نەوەیێکی منەوەر سەرهەڵدەدات، ئامانجی ئەم بزووتنەوەیە بەرزکردنەوەی هۆشیاریی نەتەوەیی و پێگەیاندنی تاکی کورد و ڕزگارکردنی کوردستانە لە بندەستی، بەڵام لەگەڵ بانگەوەی جەنگی یەکەمی جیهانیی و دامەزراندنی ماوەی یەکەمی حکومدارێتی شێخ مەحموودی حەفید، سلێمانی دەبێتەوە بە ناوەندێکی سیاسیی بەتین سەبارەت بە هەموو کوردستان.
(ئەم ڕۆژانە سلێمانی وەک مەبەندێکی چالاکیی کوردستان بەدەرکەوتبوو بە حوکمی ئەو جموجۆڵ و هەوەستانەی لە کەتایی سالانی دەسەڵاتی عوسمانییەوە ئەم شارە بەخۆیەوە بینیبوون، بۆیە وەک لە سەرەتادا ئاماژەمان بە کرد، کەمێک سەرەک هەز و پیاوانی ناوداری کوردستانی ئێران ڕوویان کردبووە سلێمانی و بە نیازی ئەوەبوون کە نەوچەکانی ئەوانیش بچێتە ژێر قەڵەمڕەوی حکومەتەکەی شێخ مەحموودەوە) "5". لەڕە بە دواوە سلێمانی دەبێتە ناوەندی شۆڕشگێڕیی و سیاسەت و مەکەی خەباتی جەماوەریی و ڕۆشنبیریی، هەر بۆیە مێژووی سلێمانی ئەوەندەی مێژوویەکە تەکەڵاوە بە سیاسەت و بەرەنگاربوونەوەی داگیرکەرانی کوردستان بە چارەگی ئەوە مێژووی شارێکی ئاسایی نییە. لەبەرئەوە سلێمانی جیاوازیی و تایبەتمەندیی خۆی هەیە.

سلێمانی شارە سەختەکە

سلێمانی ئەگەرچی تاکو ئەم چەند دەیەیەی دوایی شارێکی گەورە نەبووە لە ڕووی ڕووبەر و ژمارەی دانیشتوانەوە، کەچی سەبارەت بە شۆڕشگێڕانی کورد و نەیارانی سیاسیی کوردستان جەگەی تایبەتی هەبووە و هەمیشە حسابی لەسەر کراوە، چوونکە هەر وەک بەعس بە ڕاشکاوانە دەیووت سلێمانی شارێکی سەختە، ژ بەرئەوەی هەروا بە ئاسانیی ڕادەستی ویستی داگیرکەران نابێت و لەوە بەولاوە هەمیشە ژیلەمۆکان لە گۆڕەکە تەسکەکانی ئەم شارەوە دەگۆشنەوە. ڕۆشنبیری سلێمانی تەنیا دیاردەیێکی ناتورالیی ڕووت نییە بەڵکو لە هەمان

کاتدا بەشێکە لە خەسڵەت و تایبەتمەندیی شارەکە و هەمیشە هەر لە سڵەمانییەوە ڕەشبای گەلان و باهۆزی ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتی بێگانە هێنای کردووە، لەبەرئەوە ڕەشبای سڵەمانی خێی لە خێیدا مانایەکی سیاسیی هەیە و جارێکە لە گوزارشتکردن لە سیفاتی سەرکیی سڵەمانییەکان کە هەمیشە دژجوونن و دژی هەر جۆرە چەقبەستنێک دژجەنگن.
عوسمانییەکان هەمیشە لەو جموجۆڵە دەترسان لە سڵەمانییەوە ڕێچکەی دەبەست و بە سنووری کوردستاندا درێژ دەبوونەوە، بەیە لای ئەوان سڵەمانی پێویستی بە کۆنترۆڵکردنێکی تایبەتی بوو. وەختێک ئینگلیزەکان هاتنە عێراقی ئێستا، ڕەنگە هێندەی لە سڵەمانییەوە گیروگرفتیان بە دروست کرابێت لە هیچ جێگەیەکی تری عێراق ڕووبەڕووی تەنگوچەڵەمەیەکی سەختی وەک شێخ مەحموود نەبوونەوە، حکومەتی نوێی عێراقیش هەروا. لە ئایاری 1921 لە عێراقدا ریفراندۆمێک سەبارەت بە دانانی فەیسەڵی یەکەم بە مەلیکی عێراق کرا، مەرجی مافی دەنگدان ئەوە بوو: دەنگدەر دەبێ خانوویەکی هەبێ نرخەکەی لە"150″ پاوەنی ئیستەرلینی " کە بەرامبەر 2000 روپیە" کەمتر نەبێ. لە شاری سڵەمانیدا، دوو هەزار موڵکدار هەبوون، کە نرخی خانووی هەریەکەیان لە 150 پاوەن کەمتر نەبوو، لەم دوو هەزار کەسە تەنیا 190 کەسیان لە دەنگدانەکەدا بەشدارییان کرد، لەمانە 32 کەس دەنگی بە ئەوەدا کوردستان بە عێراقەوە بلکێنرێت و 158 کەس دەنگیان دژی دا. "6". ئەم فاکتە مەژووییە ڕاستییەکی تەدا ڕوون بەتەوە: زۆرینەی خەڵکی شارەکە بایکۆتی عێراق و پادشاکەیان کردووە و بە هیچ شێوەیەک ئامادە نەبوون بچنە پای دەنگدانەوە و ئەوانشی چوونەتە دەنگدانەوە بە زۆرینەی ڕەها دەنگیان لە دژی عێراق و شاکەی داوە. هەروەک وتم ئەمە یەکەکە لە سادەترین بۆچوونەکان کە هەر لە سەرەتاوە سڵەمانی بە گژ عێراق و لکاندنی باشووری کوردستان بە عێراقەوە ڕاوەستاوە و سەختییەکی لە ڕادەبەدەری نواندووە.

نموونەیەکی تری زیندوو لەسەردەمی فەرمانڕەوایی پادشایدا، ڕەنگبە ڕاپەڕینی جماوەری سڵەمانی بێت لە ڕەژی شەشی ئەیلوولی 1930، کە لە ئەدەبیاتی سیاسیی کوردییدا بە ڕەژە ڕەشکەی بەردەرکی سەرا ناسراوە.
(زۆر فاکتەر هەبوون لە سەرهەڵدانی ڕاپەڕینی جماوەریی لە شاری سڵەمانی لە دژی حکومەتی عێراقی و ئینگلیز، یەکەک لەو هەکارانە ڕەکەوتننامەی نێوان عێراق و ئینگلتەرە بوو لە ساڵی 1930 کە هیچ بۆگەیەکی ئەو پەیماننامەیە باسی کورد و دەزی نەتەوەیی گەلی کوردی تەدا نەکرابوو) "7". ئەوەبوو سڵەمانی دژی ئەم پەیماننامەیە

وەستاو (رۆژی 6-9-1930 بە هەزاران کەس لە شاری سلێمانی کەوتنە سەر شەقامەکان و داوای مافە رەواکانی کوردیان دەکرد، هەرشیان دەبردە سەر پەیمانەکە. لەلایەن رەشنبیرانی کوردپەروەر و شاعیر و زانایانی وەک پیرەمەرد، فائق بێکەس و گۆران و حەمدی، بە شیعر و وتاری شۆشگێڕیی هانی جەماوەر دەدرا، کە خۆاگربن، هەمەت بەرن، دوژمن ریسوا بکەن و سووربن لەسەر درێژەدان بە خەباتیان) "8".

لە قۆناغ و ساتەکانی دواتردا سلێمانی نەک هەر بە ڕەنەبووە بەڵکو زۆتر و کاریگەرتر سەختگیریی نواندووە بەرامبەر بە حکومەتی عێراق و لە سەردەمی هەگبەانووکەی "ڕەشید عالی گەیلانی" و تا دوا ساتەکانی ڕۆخانی ڕژێمی پاشایەتی هەمیشە باری سیاسیی شارەکە هەڵبەز و دابەزی کردووە و مایەی دڵنیایی نەبووە بە حکومەت. لە سەرەتای ڕژێمی کۆماریی لە عێراقدا لە1958وە تا بە ئێستا دەگات لای هەمووان ئاشکرایە، سلێمانی چەندە بە ڕژێمی عێراقی جگەیەکی سەخت و ناهەموار بووە، هەموو ئەوە دەزانین سلێمانی دایکی شۆش و ڕاپەڕین و هەموو ئەو خەپیشاندانانە بوو کە بەشەویەک لە شەوەکان بە ڕەتکردنەوەی دەسەاتی داگیرکەران بوون لەم بەشەی کوردستان. بەیەکا پەموایە باشووری کوردستان بەبە بوونی سلێمانی وەک شارێکی هەمیشە زیندوو و ئامادە لوقمەکی شیرین دەبوو بە دەسەاتی عەرەبیی عێراقی نەک پێکەکی تاە و زەقنەبووت ئاسا.

سلێمانی وەک ناوەندی سیاسەت

مافی ئەوەمان هەیە بڵێین سلێمانی چاوگی سیاسیی لانیکەم باشووری کوردستان بووە بە درێژایی زۆرتر لە سەدەیەک هەتا دەگاتە ڕۆژگاری ئەمە. بە یەکەمین جار خەباتی سیاسیی و شۆشگێڕیی کورد لە شاری سلێمانی ڕێچکەیەکی ڕەکخراو و ئۆرگانیکی وەرگرت و دوورخرایە لەو تەرزە خەباتکییەی کە لە پێشاندا لەسەری ڕاهاتبوو. جەلال تاڵەبانی سکرتێری یەکێتیی پێوایە بە یەکەم جار لە میانەی ڕاپەڕینی ئەیلوولی 1930 خەباتی سیاسیی کورد لە شاخەوە گوێزرایەوە بە شار و لە یاخیبوونی سەرەک خێڵەکانەوە بوو بە پێڕەوی ڕەشنبیران. جەلال تاڵەبانی لەم ڕووەوە دەنووسێت (ڕاپەڕینی بەردەرکی سەرا لە ڕەکەوتی 6 ئەیلوولی 1930دا، لە مەژووی چالاکییە سیاسیی و نیشتیمانییەکانی باشووری کوردستاندا خاڵی وەرچەرخان بوو، چوونکە لەم خەپیشاندانەوە بە یەکەم جار قورسایی کاری سیاسیی و کوردایەتی کەوتە ئەستۆی خوێندەواران و خێڵکی شارەکان، واتە لە لادێ و لە نەو هەزەکانەوە گوێزرایەوە بە نەو شارەکان، بەمەش قۆناغێکی نوێ لە خەباتی سیاسیی دەستپێدەکات) "9".

نەک هەر بە بەچوونی مەژوونووس و توێژەر کوردەکان، تەنانەت بە

دیتنی چاودێر و سیاسیی غێرە کورد و ئەوروپییەکانیش سڵەمانی ناوەندی شۆشگێڕیی و فەرمانڕەوکردنی خەباتی سیاسیی و بزافی رزگاریخوازی گەلی کوردستان بووە، بە یەکەمجار لەم شارەدا بەهێزترین پارتی و ڕێکخراوە سیاسییەکان هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە نیشونما دەکەن و ئاڵای بزووتنەوەی شۆشگێڕیی بە دەستەوە دەگرن و تەکان دەدەن بە تەکەشانی گەلی کورد. کریس کۆچەرای کوردناس و ڕۆژنامەوانی فەڕەنسیی باسی قۆناغی سەرهەڵدانی گروپە سیاسییە کوردییەکان دەکات و دەنووسێت (سڵەمانی مەبەندی سەرەکیی کوردایەتییە، لەرەدا و لە قۆناغی پێش یەکەم جەنگی جیهانداء زەر گروپی نەتەوەیی دەنێ ئاراوە، کە چوونە بنج و بناوان و دەزینەوەی ڕەگوریشەیان زەر ئەستەم، بە تایبەتی هەندەکیان لە چەند کەسەک تێناپەڕن و زەر جار یەک کەس لە هەمان کاتدا ئەندامی چەند ڕێکخراوەکی جیاوازە) "10". لە باری کرداریشەوە ناسیۆنالیزمی کورد لە شاری سڵەمانی بەهەی دەستبژێرە سیاسیی و ڕۆشنبیرییەکەوە گەیی و خەمڵی. دواتر توانی لە ڕێکخراوی جەر بەجەری سیاسیدا خەی ڕێکبخات و نوێنەرایەتی داواکانی گەلی کورد بکات لەسەر هەموو ئاستەکانی جیهانیی و هەرەمی و نێوخەیی.

ئەگەر پارتی دیموکراتی کوردستان بکەینە نموونەی ئەم باسە، ئەوا ئەو پارتییە لە شاری سڵەمانی و لەسەر دەستی ئیلیتییە سیاسییە خوێندەوار و شارییەکە توانی ببێتە ڕێکخراوەکی سیاسیی پشکەوتووخواز، هیچ کات بەهێزبوون و گۆشەی پارتی وەک ڕێکخراوەکی ئەرگانیزەکراو و پارتیەکی رامیاریی خاوەن بەرنامە و پەیڕەوی ناوخۆ ناگونجێتەوە بە مەلا مستەفا بە تەنها، چوونکە مەلا مستەفا یاخیبوونەکانی شەویەکی خەکیی و نارێکخراوی هەبووە و ئامانجەکانی بەو پەڕەڕ ناسیۆنالیستی نەبوون وەک ئەوەی نوخبە سیاسییە تازە پێگەیشتووەکەی شاری سڵەمانی بیریان لە دەکردەوە.

تێنانێت یاخیبوونی بارزانی لە ساڵی 1943 بەدواوە بە ئێتنەمی و داواکارییەکی نەتەوەیی گشتگیر نەبوو هەندەی غەمەکی ناوچەیی و خەکی پاڵنەری بوون. بە وێنە داواکارییەکانی مەلا مستەفا لە دەوڵەتی پادشایی دانانی نوێنەرێکی بەرزی کورد لە بەغداد و نوێکردنەوەی ئیدارەی قەزا کوردییەکانی پارێزگای موسڵ بوو. بەڵێ (وا دێتە بەرچاو کە ئەو مەلا مستەفا نەبوو ناسیۆنالیزمی کوردی هەبژارد، بەکو ئەو ناسیۆنالیستەکانی کورد بوون ئەویان هەبژارد، هەبژاردنی ئەو لایەن ناسیۆنالیستەکان بەهەی شارەزایی تاکتیکییەکانی و ئەو دژواریانەوە بوو بە حکومەتەکانی دەخوەقان) "11". واتە ناسیۆنالیستە کوردەکان بە دوای کاریزما و ڕەمزێکدا دەگەڕان بۆئەوەی بیکەنە گاندی، هەرەک چۆن ژێکاف لە

دیوی ئەران بۆ هەڵبژاردنی قازی محەمەد هەمان کاری کرد. لەبەرئەوە بەهەی ئەو بەرهەنگارییانەی بارزانی بۆ تایبەت لەکەماری دیموکراتی کوردستان لە مەهاباد نواندی پاشینا بە ناسیۆنالیستە کوردەکانەوە زیاتر پابەندبن بە بارزانییەوە وەک کاریزمایەک.
لە قۆناغەکانی دوای دروستبوونی پارتی و سەرهتاکانی شەشی ئەیلوول تا دەگات بە دامەزراندنی یەکەتی و راپەڕینی بەهاری 1991، رۆڵی سلێمانی رەهەکی پشتەوانێ و ئەجگار گرنگ بووە و دەتوانرێت بە درێژایی ئەو چەند دەیەیە بە دەی سیاسیی کوردستان دابنرێت. دەرکەشانی ئەو شارە لە مێژووی هاوچەرخی کورد وەک دەرکەشانی رۆح وایە لە جەستەدا، چوونکە وەک لە سەرهتاوە ئاماژەمان پێدا هەموو ژیلەمۆکان لەبری ئەوەی خامۆش ببن لەڕەوە جارێکی دیکە بوونەتەوە بە پشکە و تاویان سەندووە. وا بزانم پێویستیش بە هیچ بەڵگە هەناوەیەکی تر ناکات، پانۆرامای سەردەمی بەعس و شەشی نوە هێندە دوور نییە تا لە بیرمان کردبێت کە سلێمانی هەموو رۆژێک ئاگری دەگرت و دەبووە جەهەنمی داگیرکەرانی کوردستان.

سلێمانی شاری منەوەران

سلێمانی نە تەنیا لە رووی سیاسیی و شەشگەییەوە پشەو بووە، بەکو لە بواری رۆشنبیریی و فەرهەنگیشەوە پشەنگ بووە، تا ئەوەی نازناوی پایتەختی رۆشنبیریی کوردستانی پێ بەاوە. ئەگەرچی تا ماوەیەکی دوور و درێژ شارەکە جگە لە حوجرە ئاینییەکان خاوەنی هیچ قوتابخانەیەک نەبووە، بەڵام زۆر شاعیر و منەوەر و زانای گەورە گەورەی تێدا هەکەوتووە کە لە سەردەمی خەیاندا رەهەکی ئەجگار گرنگیان لە کەمەدا ئێدا کردووە. لە سەرهتای سەدەی نۆزدەدا ململانێ و کێبەکێی هەردوو تەریقەتی قادری و نەقشبەندی لە شارەکەدا بەشێک بووە لە ململانێیەکی سیاسیی و رۆشنبیریی ئەوجا ئاینیی، چوونکە مەولانا خالید و شێخ مارفی نەدە وەک دوو عارف و سیمبولی ئەو دوو تەریقەتە، خاوەنی دوو دنیابینی جودا بوون، وەلە کەتایی ململانێکە زۆر تراژیدیکە بە راونانی مەولانا لە شارەکەدا دەگاتە خاڵی پایان، بەڵام ئەو ململانێیە دواجار کەم تا زۆر کاریگەریی راستەوخۆ و ناراستەوخۆی لەسەر بیرکردنەوەی گشتیی دروستکرد. "هەوڵدەدەم لە دەرفەتێکی تر لەسەر ئەم باسە بە تەر و تەسەلی بنووسم".
لە سەردەمی عوسمانییەکان و بە مەبەستی پەکخستنەوەی یەکە کارگێییەکان، لە شاری سلێمانی قوتابخانەی فەرمی کرایەوە و ئەو قوتابخانەیەش زۆرتر ئەفسەری پەدەگەیاند، بەڵام ئەو ئەفسەرانە لە ساڵانی داهاتوودا سەبارەت بە دەزی گەلەکەیان نەک رەهەکی گرنگ

بەکو چارنووسسازیش دگەن و جگیان لە خباتی سیاسیی ئو قناغدا بە دیاریکراویی ماوتەو. (شان بشانی حوجرکان، کاربدەستانی دەوەتی عوسمانی لە سلەمانیدا، قوتابخانەی روشدییەی سربازیی سە پلیان کردەو، هەموو جرە زانیاریەکی ئوسای تدا دەوترایەو، کە جیاوازییەکی زری لگەل باسکانی حوجرەدا هەبوو. ئوانەی لرەدا دردچوون یان دەبوونە موچخر و کاری دەوەتیان وەدەستەو دگرت، یان بە تواوکردنی خوندن دچوونە ئستمبل، زربیان خوندنی سربازییان تواو دکرد و دەبوونە ئفسری سوپای عوسمانییکان) "12".

دواتر قوتابخانەکان لە شارکدا گشە دکن، بەمش روشی رشنبیریی بروپشتو هنگاوکانی خراتر دبن، تا ئوەی لە چارکی یکەمی سدەی بیستەمدا نوێیک لە منورانی شاریی سرهلدان دزی نتوەیی گلی کورد دخنە ژر رکفی خیانتو و بە ماوەیکی درژ لە خباتی رزگاریخوازیی کورددا رلکی سرکیی دبینن. ئو سردمانش بە حوکمی داخرانی سنووری کوردستاندا بسر خیدا و داگیرکردنی وەاتکە لالین عوسمانی و سفویکانەو، رشنبیریی شارکە پتر لە ژر کاریگریی رشنبیریی ئو دوو نتوە سردستە بوو. مجر سن وختک هاتە شاری سلەمانی لە نزیکەو ئاگاداری ئو بوو زمانی فارسی سبارت بە خکی شار زمانکی نامە نییە بەکو زرینە دتوانن قسەی پە بکن و لی تبگن، ئو لە راپرتکی تایبتی خیدا دنووسیت "لە سلەمانیدا فارسی زر گرنگ، زربەی خلک دتوانە قسەی پە بکات و لی تبگات.. زمانی نووسین لە هەموو ئم ناوچیدا لە سلەمانیەو بە قرداغ و رانیە بە باکووری رژهلات تنیا فارسییە و هەموو پیوندییکی ئیشوکار بم زمانیە. قوتابیان دبە لە هردوو قوتابخانەی ائینیی و ئکادیمی سربازیدا فری ببن و دوکاندارکانیش تنانت دبە بتوانن نامەی پە بنرن"، "13".

دوای کتایی عهدی عوسمانییکان و دامزراندنی حکومتی نوی عراق و بەاوبوونەوەی بیری مارکسیستی لە شارکدا، دستەیکی تر لە روناکبیری کورد سرهلدان بە درژایی چوار پنج دیە کنترلی گلپانکە دکن و لە هەمان کاتدا دورکی ئجگار گرنگ دگەن لە هشیارکردنەوەی کمانی خلک و رکخستیان لە گروپە سیاسیی و کمایتییە جر بە جرکاندا، لمشیاندا سلەمانی خاونی زرترین ئو ئیلتییە رشنبیریی و سیاسییە کە بگومان لگەل روشی شگیی و رحی یاخی خکی شارکشدا تبایە. هر لبرئمە نهنییکمان ئاشکرا نکردوو لە رووی رشنبیرییەو

سلەمانی بە شارێکی پێشەنگ و یەکەمین هەژمار بکرێن، چوونکە سیمایەکی زەر گرنگ، هەم شارەکە و هەم دانیشتووانەکەی پە بناسرێتەوە بەرزیی ئاستی رۆشنبیریی و هۆشیاریی سیاسیی و فەرهەنگیی بووە. بەم بۆنەوە وەختێک دەڵێین سلەمانی شاری منەورانە ئەوە بگومان هیچ زیادەڕەوییەکمان نەکردووە.

سزادانی سلەمانی لە عوسمانییەکانەوە بە یەکێتی

بە حوکمی ئەوەی سلەمانی هەمیشە لە دژ دەسەڵاتکان و داگیرکەرانی کوردستان یاخی بووە، بۆشوەی جەراوجەر سزا دراوە چ لە شێوەی لەناوبردنی فیزیکیی و چ لە شێوەی زیانگەیاندنی ماددیی و رۆحی بە خەڵکەکەی. فارس ئەرانییەکان لە ساڵەکانی 1841-1844 دوو هەرشی بەرفراوانیان کردە سەر شارەکە و کوشتارێکی زەریان لە خەڵکەکەی کرد بە ئەندازەیەک تا چەندین دەیە ئەو کارەساتە لە یادی نەوەکاندا مابووەوە. پێش رووخانی میرنشینی بابان دیسان سلەمانی وەک پایتەخت مەیدانی کێشمەکێش و ئاژاوەی ناوخۆیی میرینشینەکە بوو کە بگومان هەزاران لە ڕەعیەکانی لە شێوەی نەگریسی ناوخۆییدا بوونە کەیزوخاە، بەڵام ڕەنگە تاریکترین ڕۆژانی شارەکە کەوتبێتە دوای هەرەسی میرنشین و زاڵبوونی دەسەڵاتی تاکلایەنەی تورکەکان بەسەریدا، چوونکە جگە لەوەی هاووڵاتیانی شارەکە لە رووی فیزیکییەوە سزا دەدران، لە هەمان کاتدا باج و خەراجی زەر و گرانی و بەاوبوونەوەی نەخێشیی ترسناک جەرکی تر بوون لە سزادانی خەڵکی شار لەلایەن تورکە عوسمانییەکانەوە.

کاتێک، جەنگی یەکەمی جیهان هەڵگیرسا، تورکەکان جاری "سەفەر بەلک"یان داوە. ساتە شێە دەستیپێکرد، هەرچی پیاو و لاوەکان هەبووە، چەکیان دراوەتێ و بە بەرەکانی جەنگ ڕەوانە کراون. تەنیا هەر منااە، ژن، پیر و پەککەوتەیان ماونەتەوە. لەبەرئەوە باری ئابووری زەر خراپ تێکشکاوە، بەروبوومی کشتوکاڵ کزبووە، بەرهەمی پیشەسازیی نەوخێ لاوازبووە، بێکاریی، گرانیی، برسێتی، دزیی، جەردەیی، ڕاووڕووت، بۆشوەیەکی بەربڵاو تەشەنەی کردووە. هیچ کارە، بە بەرتیل وەرگرتن، جێبەجێ نەکراوە. جەندرمەی تورک بە ئاشکرا جەردەیان کردووە، دەسیان بە ئابووی خەڵکی بردووە، خەڵکەکی زەر لە برساندا مردوون!!، بە ئەندازەیەک فریای شاردنەوەی لاشەی مردووەکان نەکەوتوون، لە تاوا گەشتی وەاخیان خواردووە، داونپیسیی و لەشفرۆشییەکی زەر باوبێتەوە. لە ئەنجامدا ژمارەی دانیشتووانی شارەکە زەر کەم بێتەوە. بەپێ "ماسەن کینیز" نووسیوێتی: ژمارەی دانیشتووانی سلەمانی لە چل هەزار کەسەوە هاتە سەر نە هەزار کەس "14".

وەنەبێ دوای شکستی عوسمانییەکان لە جەنگدا و هاتنی ئینگلیزەکان بەختی سلێمانی لە جاران باشتر بووبێ، بە پێچەوانەوە لە سەروەختی حکومداریی شێخ مەحمودی حەفیددا باڵۆفزەکانی ئینگلیز زیاد لە جارێک شاریان بەردومان کرد کە لە ئەنجامدا جگە لە دامانی سەدان خانوبەرەی هاووڵاتیان، بە سەدان کەسیش بوونە قوربانی. تەنانەت لە دوا رۆژەکانی حکومەتی کوردستان بە سەرکایەتی شێخ مەحمود و لە رۆژی 25-4-1924 وەختێک فڕۆکەکانی ئینگلیز بەردومانی شارەکەیان کرد لە کەی زیاتر لە بیست هەزار کەسی دانیشتووانی شار تەنە حەوت سەد کەسێک لە شاردا مانەوە، ئەمەش بەهەی چەپی و بەربەاویی قەسفی هەزە هەواییەکانی ئینگلیزەکان. جیا لەمەش ئینگلیزەکان ئیدارەیەکی خراپیان بەسەر خەڵکی شارەکەدا سەپاند ئەمەش وەک جارێک لە سزای خەڵکی شارەکە کە چاویان لە دەوڵەتکی کوردیی بە سەرکایەتی مەلیک مەحمود بەیبووە بێە لە پەنا مەلیکدا بەرگرییان لە کوردستان دەکرد.

رەفیق حیلمی لە یادداشتەکانیدا دەورانی دوای رێیشتنی "مەیجەر نوئێڵ"ی ئەفسەری ئینگلیز بە تورکیا دەگەڕێتەوە و دەڵێ (ئینگلیزەکان دەستە و دائیرەیەکی هەموو جۆرێان رژاندە سلێمانی، ئەمانە عەجەم و هندی و عەرەب و ئەفغانی، گاور و جولەکە و ئەرمەنی، بە کورتی رەگەز و تیرە نەمابوو تیایانا نەبێ. دایرەکان چە هی حاکمی سیاسی، چە هی عەسکەری و ماڵی و گومرگ وئەوانی تر هەریەکە معاون یان مشاورێکی ئینگلیزی چووە سەر. هندی مەزەر سپی، هندێکی ریش هەڵبەسراو و لولدراو، سیکی رەش و قاچ باریک بە هەموو ژوورەکاندا بەاوبوونەوە، چاپی دەس "تایپەایتەر" بە تەق و هوڕەوە کەوتە کار. ئنجا لەلایەکەوە دەستە و دائیرەی تاقمی شێخان و خزمەکارانی خەنجەر و دەمانچە لە پشت، لەولای ترەوە لە"سەیز"ەوە بگرە تا فڕۆاش و چێشتکەر، دەستە و دائیرەی ئینگلیزەکان و تەنانەت هی هندەکە سمێڵ بابە و ریش لوولەکان، ئەوان بە چەک و سیلاحی نەفامی و عەشایەری، ئەمان بە زمانی بەد و دووڕوویی و لە پاشملە چاڵ بە هەڵکەندن کەوتنە وەزەی خەڵقی سلێمانییەوە "15".

پاشان حکومەتە عەرەبییە یەک لە دوای یەکەکانی عەراق هەرچی پەیانکرا بەرامبەر بە خەڵکی سلێمانی و بە مەبەستی سزادانی نەوە شۆشگێڕ و بزووتکانی ئەم شارە کردیان، ئەگەر ئەمە بمانووت جینایەت و سزا قورس و سووکەکانی حکومەتی عەراق هەر لە سەرەتاوە تا ئێستا بەرامبەر بە سلێمانی یادداشت بکەین ئەوە نەک لەم وتارەدا جێی نابێتەوە بەڵکو پێویستمان بە دنیایەک کاغەز و بە ئەقیانووسێک مرەکەب هەیە، چوونکە لە چاوی حکومەتەکانی عەراقدا هەر لە پاشایەتییەوە تاوەکو بەعس سلێمانی سەری مارەکە بوو کە

هەمیشە یەکەم چەخماخەی مشخڵەی شۆڕش لەم شارەوە سەرتاپای کوردستانی ڕووناک دەکردەوە و دڵەڕزاند. هەتا ئێرە ڕەنگە ئاسایی بێت داگیرکەرانی کوردستان و نەیارانی سەربەخۆیی کوردستان بەو دەندایەتییەوە پەلاماری سلێمانی بدەن و دانیشتووانەکەی سزا بدەن. کاتێک ئاسایی هەزمکی سیاسیی وەک یەکێتی نیشتمانیی کوردستان کە کۆی منداڵدانی شارەکەیە و لە هەناوی ئەودا و لە کوچە و کۆڵانەکانی ئەودا گۆشەی کرد و بووە هەزمکی کارای گۆڕپانی سیاسیی، لەبری قەرەبووکردنەوە و پێشخستنی، سزای بدات! ئەوتا یەکێتی نەک هەر خۆکی شارەکە لە هەژمی دەسەڵات و بەڕێوەبردنی شارەکە بەشدار ناکات، بەڵکو شار لە بڕ خزمەتی و لە فەرامۆشکردندا سزا دەدات، ئەوتانە سلێمانی لە شارەکی پشکووتوو و ڕاقیەوە بووە بە گوندەکی وێران و خەرابستان. خۆ سزادان هەر تەنیا کوشتن و لەناوبردنی فیزیکیی نییە، دانینی ڕەحی سەرچەیی و لەناوبردنی کولتووری جوانەکان و وێرانکردنی ژیانی نەوە نوێکان و فەرامۆشکردنی جوانیی شارەکە و نەگەیاندنی دەستی خزمەتگوزاریی بە شارەکی وەک سلێمانی ئەگەر سزادان نەبێت چیترە؟. لەو سەنگەوە دەتوانین ئەوە بڵێین لەوتی سلێمانی هەیە بەردەوام لەسەر ڕەحە یاخییەکەی و چاو بینە پاشەژەکی ڕووناک سزا دەدرێت، تاکە جیاوازییەکەش لەوەدایە جاران بگانە سزای دەدا، بەڵام ئێستا ئەوانەن ڕەزانەک بوو بە شارەکیان دەگووت (شارە حیاتەکە).

سلێمانی سزای یەکێتی دەدات

تەزەک هەیە و تا ڕادەیەکیش نزیکە لە ڕاستییەوە، ئەو تەزە جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە، ئەو هەزە سیاسییەی سلێمانی بە دەستەوە بوو ئەوە لانیکەم باشووری کوردستانی بە دەستەوەیە. بەهەزیی یەکێتی نیشتمانیی کوردستان لە ڕابردوودا وەک ڕەکخراوەکی شۆشگێڕ و هەزمکی سیاسیی بەشکی پەیوەندیی هەبووە بەوەی سلێمانی کۆنترۆڵ کردبوو، بە دەربەدەکی تر سلێمانی ببووە چاوگی هەز و قۆناغی یەکێتی بە زیاتر لە سی ساڵەک. ئەو کارەسات و نەهامەتییانەی لە سی ساڵی ڕابردوو بەسەر یەکێتیدا هاتن هەر لە شۆڕشی حکومەتەکانەوە تا پیلانگێڕیی هەڕەمی و نەوخۆییەکان بە لەناوبردنی، ئەگەر بەسەر هەر پارتیەکی تردا هاتبان ئەوە دەمکە بوو ناوی لە ژیاندا ڕەش ببووەوە، بەڵام یەکێتی بە پشتیوانی شاری سلێمانی و بە وەرگرتنی نەفەسی ژیان لەو شارەوە بەسەر هەموو کەسپ و هەواز و کەندەڵانەکاندا بە سەرکەوتوویی تێپەڕی تا ئەوەی مام جەلالی لە وەستگەی سەرەک کۆماریی عێراق دانا. بە کورتییەکی یەکێتی بە هەموو شێوەیەک قەرزاری سلێمانی و خەباتکاریی نەوەکانی ئەم شارەیە و بە سلێمانی و نەوە یەک لە دوای یەکەکانی نەدەکرا هەزمک بە ناوی

یەکێتییەوە لە بووندا هەبووایە.
هەروەک پێشتریش پێنجەم بە ڕاکێشا یەکێتی لە دوای وەرگرتنی دەسەڵات "1992" هەتا ئێستا نەک هیچ پاداشتکی سەلمانی نەداوەتەوە، بگرە لەم چەند ساڵەی دواییدا بە تەواوەتی فەرامێشیکرد و بە هەموو شێوەیەک سزای دەدا، ئەمەش دووجار مایەی ناڕەزایی خەڵکی شارەکە بوو: یەکەم وەک هاووڵاتییەکی دانیشتووی کوردستان خزمەت ناکرێن. دووەم: وەک سەلمانی کە ئەجری زریان لەسەر یەکێتییە لە بری پاداشتدانەوە سزا دەدرێن. ئەم جارە سەلمانی لە 25-7-2009 جامی تووڕەییکانی چووە حاڵی رژانەوە و بە ڕێگایەکی دیموکراتی، یەکێتی سزا دا و دەنگی خۆی لەهەڵبژاردندا بە لیستی گۆران دا. من پێشتر ویستم بنووسم سەلمانی تۆڵەی لە یەکێتی کردەوە، بەڵام لەبەرئەوەی کولتووری تۆڵە ریشەیەکی خۆکیی هەیە و فینەمینەکی سەردەمی ڕەوەندییە، نەمویست بڵێم "تۆڵە بە سەبرە ئەممـا بە زەبرە"، چـوونکە لە دیتنـی خۆکیـدا هەز و خۆکـان بەرپرسن لە تۆکەکردنەوە نەک یاسا و ڕێگەی شارستانییەکان، بەڵام دەنگ نەدانی سەلمانی بە یەکێتی بە ڕێگەیەکی ئاشتیی و شارستانی و دیموکراتی بوو. من ناڵێم پرسەکە دیموکراتی بوو بەڵکو دەڵێم ئامرازەکە کە هەڵبژاردنە ئامرازکی دیموکراتی و سەردەمانییە. بەیە سەلمانی ئەم جارەش ڕشتبایەکی تری هەڵکرد و ئاوەزانی زریانی گۆران بوو. من لەوە دڵنیام سەلمانی هەتا سەر لەگەڵ ئەو هەڵەشدا نامێنێتەوە کە ئێستا ناوی "گۆران"ە، ئەگەر ئەو هەڵە بەردەوام خۆی نوێ نەکاتەوە و پە بە پەی قەناغەکان نەڕوات و لەگەڵ ڕەحی سەردەم خۆی نەگونجێنێت.
دوای هەژدە ساڵ لە ڕاپەڕینی ئازاری 1991، بە جاری دووەم سەلمانی بەشێوەیەکی ئاشتییانە و هاوچەرخانە ڕاپەڕی، جاری یەکەم ڕاپەڕی بە وەدەرنانی بێگانە و لە ڕێگەوە دەرکەشانی ستەمی نەتەوایەتی، جاری دووەمیش بە بنبەرکردنی گەندەڵیی و مافیایی دەسەڵات و چەکردنی دادی کۆمەڵایەتی و دەسەڵاتی یاسا و یەکسانی تاک وەک هاووڵاتییەکی ڕەسەنی وڵات. سەلمانی لە25-7-2009 مەسجەکی نوێی دا بە گوێی سەرجەم بزووتنەوە و هەڵە سیاسییەکاندا کە جارەکی گۆڕاوەتەوە بە ماکی ڕەسەنی خۆی و هەروا بەردەوامە لە سەرمەشقبوونی هەموو ئاوگۆکی خۆرا و نوێ. دواجار پێی وتین سەلمانی دەوکی نوستووە لەگەڵ هەر بە خەبەرهاتنەوەیەک بگومان پەرچوویەک دەخوڵقێنێت.

وتەیەک لە کۆتاییدا

ئەگەر چەند کاتژمێرێک کات بە دیار خوێندنەوەی دیرەکی سەلمانییەوە بسووتێنین، ڕاستییەک هەیە هەرگیز ناتوانین خەمانی لە ببوویرێن:

سلێمانی شارەکی پڕ جموجۆڵ و یاخیگەرە و هەمیشە دڕگاکانی واڵایە بە وەرگرتنی بیر و ڕوانگەی نوێ و بەردەوامیش ئامادەیە بۆ خۆ تازەکردنەوە و بیناکردنەوەیەکی نوێی خودی خۆی. (ئاوەتەی شاری سلێمانی دروستکراوە، لە نێو گەمی خوێن و فرمێسکدا نقووم بووە، بەردەوام هەرگیز ڕاژە لە ڕاژان چاوی ڕەشکانی نانوستووە، ئاگڕ نووستبێتیش، دڵی بەخەبەر بووە، بەیە سڕی سنەوبەری سەوزی، باڵای بەرزی شار نەچەمیوەتەوە، جەستەی لە خوێن هەڵکشراوی نەمردووە و ناشمرێ، مەگەر وەک درەخت بیبڕنەوە و بە پووە بمرێ) "16". سلێمانی لە25-7 جارەکی تر ئیسپاتی کرد هەرگیز نانوێ و چاو داناخات لە حاست تڕاتێنی گەندەڵکاران و ئاوانەی کوردستان لە باخی جەنەتەوە دەکەن بە شیوی وەیلی دەزەخ.

پەراوێز:

1- جەمال بابان "سلێمانی شارێ گەشاوەکەم"، بەرگی یەکەم، چاپی یەکەم، بەغداد 1992، ل 12-24.

2-محەمەد ئەمین زەکی بەگ "تاریخی سلێمانی وە وڵاتی"، ئامادەکردنی: ڕەفیق سالح، سلێمانی 2006، بنکەی ژین، لاپەڕە 66.

3-د.حوسێن محەمەد عەزیز "شەکرێ شارەکەم سولەیمانی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 119.

4- کلودیەس جیمس ریچ "گەشتی ریچ بۆ کوردستان 1820"، وەرگێڕانی: محەمەد حەمەباقی، چاپی یەکەم، تەورێز 1992، لاپەڕە 105.

5-ئاکۆ عەبدولکەریم شەوانی "شاری سلێمانی 1918-1932 لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی- سیاسیی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2002، لاپەڕە 97.

6-مامەستا جەعفەر "شاری سلێمانی ململانێی گروپە کۆمەڵایەتییەکان 1820-1920"، چاپی دووەم، سلێمانی 2006، لاپەڕە 105.

7-عبدالرزاق الحسني "تاريخ الوزارات العراقية"، الجزء الثالث، الطبعة السابعة، بغداد 1988، ص 15.

8-فاتح ڕەسوڵ "بنچینەی مێژووی بیرکەی چەپ لەکوردستان"، چاپی دووەم، سلێمانی 2005، لاپەڕە 282.

9-د.ئاکۆ عەبدولکەریم شەوانی "شاری سلێمانی 1932-1945 لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی– سیاسیی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2008، لاپەڕە 85.

10-کریس کۆچێرا "کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستدا"، وەرگێڕانی: حەمەکەریم عارف، چاپی دووەم، سلێمانی 2004، لاپەڕە 169.

11-دیقید ماکداول "مێژووی هاوچەرخی کورد"، وەرگێڕانی: ئەبوبەکر خۆشناو، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 605.

12- عەلی خالید حەمید "کاکەمم بەتانی" (لە دووتوێی یادداشتی شاردا)، چاپی دووەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 116.
13-مەیجەر سان "سلێمانی ناوچەیەک لە کوردستان"، وەرگێڕانی یەکەم، سلێمانی 2007، لاپەڕە 40.
14-د.حوسێن محەمەد عەزیز "شۆڕشی شارەکەم سولەیمانی"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 125.
15-ڕەفیق حیلمی "یادداشت" چاپی سێیەم، سلێمانی 2003، لاپەڕە 57.
16-حوسێن محەمەد عەزیز "برایەتی درەزنانە"، چاپی یەکەم، سلێمانی 2005، لاپەڕە 217.

*ئیبراهیم پاشا کوڕی ئەحمەد کوڕی خالید پاشای بابانە و ساڵی 1873 لە جێگەی مامی بە میری بابان دانراوە و تا ساڵی 1800 واتە بە ماوەی حەفدە ساڵ میری بابان بووە.

*ئەم شیکارییە لە ژمارە (66)ی گۆڤاری (نەوەند) لە مانگی ئابی 2009 بڵاوبووەتەوە.

ئەمان: سەرزەمینی زیکزیکەکان.. عومەر سەید

نووسەر: عومەر سەید
دیزاینی ناوەوە : جەبار سابیر
بەرگ: زەردەشت رەئوف
بابەت: ئەمان
چاپ: یەکەم : 8102
چاپخانە: چاپخانەی یاد
تیراژ: 011 دانە
نرخ: ٠111 دینار
لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارە)0100)ی ساڵی 8102ی پێدراوە

بۆ خوێندنەوەی ئەم ئەمانە کلیکی ئێرە بکەن..

هەڕەمی کوردستان مەخەنەبەر لەدەستدانی نیوەکەی تری خاکەکەی.. هەسوڵ بۆسکۆنی

لەکاتی شەڕی داعشی دژە مرۆڤدا جیهان هاتە سەرخەت، لەبەرامبەر قارەمانێتی پێشمەرگە و بەشداری هەرەمی کوردستان لەو شەڕە نەگریسەدا، لەزۆربەی وڵاتانی جیهان لەستایشی قارەمانێتی پێشمەرگەدابوون، بەشێوەیەك دەوترا پێشمەرگە لەجیاتی مرۆڤایەتی ئەو شەڕەدەکات، ئیتر ستایشی پێشمەرگە و ناوی کورد لەبەرزیدا دەدرەوشایەوە، شکۆی ناوی کورد و داهاتووی زۆر گەش دەبینرا، بەڵام کاتێك هەمەتی ئەنجامدانی ئیفراندەم ئاگەیەنرا، لەناوخۆ و دەرەوە دەنگی ناڕەزایی بەرزبووەوە، هەموو ئەنجامەکە گۆڕا دەست و نەیارمان ئەوانەی پشتگیری کوردیان دەکرد، کەوتنە هەخنە و سەرزەنشت کردنمان، دژی ئەنجامدانی ئیفراندەم، تەنانەت وەزیری دەرەوەی ئەمریکاش نامەی بۆ سەرکی هەرەم نارد و داوای دواخستنی ئیفراندەمی کرد، بەڵام ئەوکات سەرکی هەرەم سووربوو لەسەر ئەنجامدانی ئیفراندەم و ئەوانی تریشی لەگەڵ خۆی ئاکۆشایە مەیدانەکە بۆ ئەنجامدانی ئیفراندەم، ئەمەش بووە مایەی ئەوەی وڵاتە زلهێز و بەیاربەدەستەکانی دنیا پشتیان لەهەرەم کرد و وڵاتانی هەرەمیش کەوتنە سزادانمان، ئەمریکا و هاوپەیمانانیش بۆ بەزەیی حکومەتی عیراق و هاوکارەکانی بەجێهێشتین، لەئەنجامدا نیوەی خاکی باشووری کوردستانمان لەدەستدا، کە بەخوێنی گەشی رۆڵەکانی کورد ئازاد کرابوو، بەمەش شکۆی هەرەمی کوردستان کەوتەبەر هەحمەتی نەیارەکانی، ئەوەندەی نەمابوو کارەساتی گەورە ڕووبدات، لەهەدەر گەڕاینەوە، ئەمەش ئەنجامی سەرکەشی و بەیاری بۆ بڕنامەیی و گوێ نەگرتن بۆ دەست و شارەزایانی سیاسی بۆ تایبەت ئەمریکا و هاوپەیمانان.

ئەمجارەش لەسەرەتای کابینەی تازەی حکومەتی هەرەم و دەسەڵاتی

سەرکی حکومەت، خەکی هەرمی کوردستان ئومێدی زۆریان لەسەر هەچنی بوو، بەڵام بەپێچەوانەی ئومێدی خەڵك سەرەڕای باری خراپی ئابووری و نەبوونی موچە، نیگەرانیەکان زیادی کرد، ئازادیەکان بەرتەسکتر کرانەوە، تا دواجار گەیشتە زیندانی کردنی چالاکوانانی سیاسی و ڕۆژنامەنووسان لەبادینان، بەتاوانی جاسوسی تاوانبارکران، هەرچەندە لەناوخۆی هەرێم دەنگی ناڕەزایی شۆڕشگێڕی کوردی بەرزبووەوە لەبەرپەرچدانەوە و ڕەتکردنەوەی بەیاری دادگا، کەسایەتی و چالاکانی مافی مرۆڤ و ڕۆکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی هەخنەی تونديان گرت و داوای پێداچوونەوەی بەیارەکەیان کرد، کەچی لەبری ئازادکردن حوکم دران و کونسوڵخانەی ئەمریکا و ئەڵمانیاش هاتنە ناو بابەتەکە، بەهۆی کاریگەری ئەم کارە دەنگی ناڕەزایی تەنیا لەناوخۆ نەمایەوە، زۆر لەوڵاتانی دنیا بەتایبەت ئەمریکا و ئەڵمانیا و فەڕەنسا و بەریتانیا و یەکێتی ئەوروپا هەخنەی تونديان لەهەرێم گرت، لەسەر بەرتەسکتربوونەوەی ئازادی ڕادەبرین و چالاکیە مەدەنیەکان و حوکمدانی زیندانیانی بادینان، سنووردارکردنی ئازادی ڕۆژنامەگەری لەکوردستان، ئەمەش کاریگەری زۆری کردەسەر سومعەی کورد و ناوبانگی حکومەتی هەرێم و داهاتووی نەتەوەکەمان، بەڵام نەحکومەت و نەدادگا گوێیان بە ئەم هەموو دەنگە ناڕازیە نەگرت و سوور بوون لەسەر بەیارەکەیان، ڕەنگە ڕواڵەتی بابەتی ریفراندەم و زیندانیانی بادینان جیاوازبن، بەڵام لە ئەنجامدا هەردووکیان ناڕەزایی ناوخۆ و دەرەوەیان لەکەوتەوە و هەمان ڕەنگدانەوەی خراپیان دەبێت بە سەر ئەزمونی هەرێمی کوردستان، هیچ باوەڕ ناکرێ هاوپەیمانان و دەوڵەتە بەیاربەدەستەکانی دنیا لەبەرامبەر گوڕ پێنەدان و کەموکوێیەکانی هەرێم بدەنگ بن، بەیە مەترسی ئەوە دەکرێت، وەك چۆن بەهۆی ڕیفراندەمەوە سەرەڕای پشتیوانی دەستەکانمان نیوەی خاکی هەرێممان لەدەستدا و کەوتینە بارودۆخێکی نەخوازراو، ئەمجارەش هەرێم بەهۆی گوێنەدان بە ناڕەزایی ناوخۆ و وڵاتانی دەرەوە، هەرێم بکەوێتە بارودۆخێکی نالەبار و ئەنجامی نەرێنی زۆری هەبێت لە داهاتودا، بەتایبەت کە کورد نە پشتیوانێکی بەهێز و نەداپڵدانانێکی بەهێزی نەودەوڵەتی هەیە، بەیە هەمیشە کورد خراوەتە بەر بەزەیی دەوڵەتانی سەردەست و بەکۆشەی ناوخۆی دەوڵەتەکان خۆیان سپاردووە.

بە داهاتوویەکی گەش و مسۆگەر پێویستە بەیار بەدەستانی حکومەتی هەرێم لەبەرامبەر دەنگی ناڕەزایی نەرمی بنوێنن و بە رازیکردنی شۆڕشگێڕی کوردی و نیشاندانی وێنەیەکی جوان بە وڵاتان تاکۆ ڕۆژنامەگەری بەیاری دروست ئەوەیە دیموکراسی و مافی مرۆڤ و ئازادی ڕۆژنامەگەری لە هەرێم زیاتر گرنگی پێ بدرێ و ئەنجامی سەرکۆشی ڕیفراندەم دووبارە نەکەنەوە، ئەگینا زیانی ئەمجارە زۆر گەورەتر دەبێت،

بەلەدەستدانی شکۆی هەرەم و چارەنووسی کورد دەکەوێتە بەر داهاتوویەکی نادیار و نەخوازراو.

نێ چوارینە لە عەبدولوەهاب بەیاتییەوە.. و : نەژاد عزیز سورمێ

(1)
مەسیح خوێنی خۆی بە پاشای کەر فرێشت
شەشگەانیش بەزین و
چیهان لە چێپاودا نوقم بوو
ووپشی گاتەجاانیش کەوتنە زکاوەکانی شەرمەزاری .

(2)
ئاگرم لەسەر پێخەفی خۆشەویستیم کردەوە
لەبەر دەرگایاندا بەجێی هێشتم پیر ببم ، بۆوخێم
سووتاندمی ، بە خەمەشییەوە فووی پیا کردم و
وەکو مار لە دیواریدا نووستی .

(3)
هەکەن بە وشە پەتکیان پساند
کەوتنە تاریکایی بیران
پاەوانی سەر پەتکانیش
وەك توانەوەی شەوانی شەو لە ژدا ، توانەوە .

(4)
سوکرات !
دەبێ مانایەك ببینینەوە و بەروانکەکان بدەنین
دەبێ بیبەنینەوە
دەبێ پێستی مەێ دابماڕێ و ئەو شەواویە بدرێتە بەر شواکان .

(5)

سیاسییه پیشەوەرەکان دارەمەیتان ساف دەکەن
تۆش لە غوربەتدا نە دەژی و نە دەمری
لە چاوەوانی ڕۆگران
بەفر و ئەستێرە و یاقووت دەتشێرنەوە .

(6)
دەبێ هەبژێرین
باهۆز بگرین و سفران بخوولێنینەوە
دەبێ مانایەك لە پشت بێهوودەیی ژیان بدۆزینەوە
ژیان لەم جەمسەرە داخراوەدا خۆکوژییە .

(7)
دەبێ ڕۆما بڕوخێ و
لەو خەڵەمێشەدا گەش بێتەوە ئاگر
بڕووسکە درەختان بسووتێنێ
دەبێ لەم کەرپەڵە مردووەدا لەدایك بن شۆڕشگان .

(8)
دەگەڵینەوە ، کە دەزانێ ، ناگەڵینەوە
بێ دایکە زەمین کە کەرپەی ئومێدی چاوەوانکراوی
لە هەناویدا هەدەگرێ و قووڵی ئەم خەم و بەڵێنانە
پەپوولەی بوون بە دەوری ئاگرماندا دەخوولێتەوە .

(9)
مردووی زیندوو بێ نان و بێ ئامانج
فوو لە خەڵەمێش دەکا
بەکو نیشاپور
وەك مار بەرگی خەمی دادەکەنێ و کێت دەپسێنێ .

- لە (عبدالوهاب البیاتی – الاعمال الشعریة) بەشی دووەم بڵاو کردنەوەی (المؤسسة العربیة للدراسات والنشر) – بڕووت 1995 ل 95 .

نامەیەکم بۆ شوان سەعیدی شاعیر کە کەس نازانێ لە کوێیە.. نەوزاد بەندی

شوانە ..
ئێستا سەعات یەک و هەژدە خولەکی دوای نیوە شەو و
هەر ئێستا بوو بە یەک و نازدە خولەک ..
لەگەڵ ئەوەی سەینە دیدارم لەگەڵ فیتەر و
یەک دنیا بێگاری تردا هەیە ،
کەچی حەزم کرد بە کەمێک ووشەی ماندووی خەم ،
تەپ و تەزاویت بکەم ..
ئە توخوا لەرە گوێ کوا ،
هەتا گوێبارانت کەم ؟
لەرە گوێ کوا ..شوانە .لەرە گوێ کوا ؟
ئاخر توخوا
شوانە ، لەرە گوێ کوا ؟

لەم قەفەزە ژەنگاویيەدا ،
کە سەدان ساڵە ژەنگ گرتوویەتی و
کەچی یەک تەلیشی ناپسێ ..
ئاخر توخوا تۆ شتی وات بینیوە ،
قەفەزێک سەدان ساڵە ژەنگ خواردبێتی و
یەک تەلیشی نەپسێ ؟؟
ئەزانی بۆ سەدان ساڵە
ژەنگ گرتوویەتی و یەک تاڵیشی ناپسێ ؟
ئەزانی بۆ ..؟
چونکە خەمان ..
بە دەست و پەنجە و لووڵاقمان ،
هەڵی شیشەکانی قەفەز ئەگەڵین و
ئەوەندە لە ئازادی ئەترسین ،
هەر نەبەتەوە .
تەنانەت دەرگایەکیش بکرێتەوە ،
خەمان حازر کردووە ببین بە دیوار ..
تەنانەت دیکتاتۆرەکیش کەرونا بیکوژێ ،
ئامادەین لەسەر پشتی خەمان

ببین بۆ تۆاو دار
لە پێی خەمانا ببین بۆ سندم
لە مەچەکی خەمانا ببین بۆ کەلەپچە
لە ملی خەمانا ببین بۆ پەتی سێدارە
لە موچڕی خەمانا ببین بۆ پاشکەوت و
لێبڕین ..
ئازانی چەند حەزمان لە کارەساتە ؟
شوانە ..ئازانی هەموومان ئامادەی
کەیلایەتی بووین ؟
تە ئازانی لەگەڵ نەهامەتیدا گەز گەز باڵا ئەکەین ؟
لەگەڵ نەبوونیدا ، ژنەکانمان ئاوس ئەبن ..
تە ئازانی لەگەڵ درێدا چەند ڕەگین ؟
لەگەڵ خیانەتا چەند ڕوو سوورین ؟
تە ئازانی لەگەڵ ترسنۆکیدا ،
چەند شانازیمان تیا ئەکەو ؟
مەدالیا بۆ مەدالیا ئەڕژێ خەت لادە ، بەسنگمانەوە ..
قسەی زل بۆ بۆقسەی زل ئەڕژێ خەت لادە
بۆ زمانمانەوە ..

ئازانم تۆ کێیفت بۆ سیاسەت نایەت شوانە ..
ئەترسی ڕەنگی تابلۆکانت لە تەک دا ..
ئازانم حەز ناکەی سیاسەت
دەلاقەی بارانەوی شیعرەکانت
بۆ دوکەڵ ڕەشکا ..
ئازانم حەز ناکەی سیاسەت ،
باخچە پڕ لە هەنگ و گوڵەکانت ، بۆ پڕ کا لە بۆنی کەلاکی گەنیو و
..بۆرازی بەلەسە .
ئازانم ..
بەڵام من کە کوێی ناو جەنگ و
ئاکردووی ناو هەرای کودەتا و
ئاهەنگی ناوختی ناو حیزب و
بریندارێی ناو تاقەی خەشی
سەد بارە هەڵبژاردنەوەی خاوەنشکەم ..
زاریشم ببەستم ،
هەمدیسان برژانگم ،
دنیایەک مەشهەدی
نوشوشتی ئەکەشە .

دنیایەک جێت ئەنێ بە حەوش دیواری
ئەوانەی
لە کارتەن پەیدا بوون
کەچی پیس خەریکی
تەکدانی
داهاتووی من و تۆن .

بەس شوانە
حەزم ئەکرد
عەسکیان
لە بەردەم چایخانەی شەعبدا
یان لەلای گوزەری
عەرەبانەی دوای سەعات دووی
جادەی
کاک ئەحمەد ،
بتبینم ..
تەماشای هەناسە و
حەسرەتی مامەستا و
عەرەبانچی بکەین و ..
بزانین چەند قورسە ژیان لەر ..
چەند خەرا کات ئەوا ،
بە ئەوەی یەک دنیا
مرۆڤی بە لایەن
نەدەستیان
بگاتە لەتە نان
نە دەمیان بگاتە قومە ئاو ..

حەزم کرد
لە بەردەم چایچیەک
بە سینی ،
چای خەوز ئەفرەشە
ئاوەستین
چایەکت بە بکەم ..
دوو سیگار گە بدەین ..
دوا سیگار ..
نەک لە بەر تەندروستی سیەکان ..
نا ..لە بەر کەمپینە ،

لە دژی شقارتە ..
ئە ئاخر میللەتە سانە گە ئەگرە ،
کفرە کفر شقارتە و
ئاگری
پە بدرە ..
تە بینیت ئەو تیرەی
لە عەشقی هەلکەکان ،
مایەوە ..تا سووتا ؟
تە بینیت ..؟
تە بینیت ، چەند جوانی ،
ئەسوتە ..
تا زیاتر گیرفانی
مافیایەک
هەتەق ؟
تە بینیت ؟

ئەزانم هەمدیسان ،
سیاسەت ئەواتە
پاوانی شیعرەکت ..
هەمدیسان ،
مرواری
تاقەکت ئەکەوە و ..
نازانی
چەن جاری بە بدەی .

دەی قەینا ..
دوا،سیگار ئەکەشین .
دیوانەک کە هیچ کەس نەیکەی ..
کە ناکەس تاتوانی
شیعری لە دزی ..
ئەیکەمە دیاری بەت ..

ئەمە
گەلەری پە وەنەی تەمایت ..
ئەوانم
بە کەشکی
وخاو و
خەماویت ..

لەو سەری کەهانی
کەپلەیەک ئەوستم ..
لە بەردەم
تاوێکی ناوەختی دەکتا ،
بە چەتر ..
چاوەڕێی خەم ئەکەم بەتە خوار ..
ئەزانی چەند ساڵە ،
بە بە خەم ، ئەگەڕێم ؟
هەندە جار ،
بە ساتە
تارمایی خەم دیارە و
دیار نیە ..
وەک لەتیف هەمەتم
بەسەردە و ..
هەم یارە و .. یار نیە ..

دوای ئەوە تە بڕە
پەشبەکەی شیعرەوە و
منیش
بە
سەراخی پشکەیەک
لە شارەک ژیلەمە

ئەستاکە سەعات بوو
بە یەک و پەنجا و نە
خولەکی بەیانی و
هەر ئەستایش
بو
بە